MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 3 - NOVEMBER 2020 ÅRGANG 23

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

2020 har vært et vanskelig og spesielt år for alle, også for Den norske Rhododendronforening. Som alle vet ble årsmøtet avlyst. Det samme ble den planlagte foreningsturen til USA og Canada våren 2021, selv om den var fulltegna. Avdelingene har slitt med å få gjennomført aktiviteter, og koronaregler har satt grenser på hvor mange vi kan samle på møter og andre arrangement. Hvordan det blir neste år, er det ingen som vet. Vi og alle andre håper selvsagt på at ting skal falle tilbake til det gamle, men dessverre er alt usikkert her vi sitter i dag.

Da får vi i det minste glede oss over de lyspunkta som finnes. Foreningens hjemmeside (www.rhododendron.no) er nå kommet i helt ny utgave. Ikke noe av det gamle er med, både design og innhold er nytt. Tekstmengden er redusert, noen tema er fjerna helt, men samtidig har sida blitt langt mer oversiktlig og lett å finne fram på. Og medlemmene er invitert til å bidra med bilder! Har du et fint bilde av en plante, en blomst, et bed eller en del av hagen din, kan du sende det inn til webredaktøren, helst med plantenavn eller en liten kommentar og få det publisert på hjemmesida. Adressa til webredaktøren finner du nederst på den sida som heter «Kontakt oss».
Ellers vil jeg takke Vidar Winsnes som hadde designa og vært redaktør for den gamle hjemmesida i mange år.

Den norske Rhododendronforening hadde tidligere en egen frøliste. Det var et tilbud til medlemmer som ville så sine egne rhododendronplanter. Frøa kom fra ulike kilder, men mest fra medlemmer som hadde samla dem inn i sin egen hage. Noen få hadde samlet inn frø i naturen i andre land. Frølista kommer nå snart tilbake! Det er Svein Erik Tønnesen i Egersund som har tatt på seg jobben med å administrere frødistribusjon for foreninga. Det setter jeg stor pris på! Og jeg håper at mange vil ta imot tilbudet og prøve å lære seg å så rhododendron fra frø. Det er en spennende hobby, og det kan gjøres hele året. Man kan også donere frø til frølista. Noen arter gir alltid rent avkom fordi de ikke kan krysse seg med noen andre, eller fordi de blomstrer så seint på sommeren at andre arter er avblomstra. Har du arter som *schlippenbachii*, *vaseyi*, *canadense*, *camtschaticum*, *heliolepis* eller *auriculatum* i hagen, ville jeg sette stor pris på om du ville sende inn frø til lista vår. Saml inn frøhus seint på høsten, tørk dem i romtemperatur og rist ut frøa, eventuelt etter at du har knust frøhusa forsiktig med fingrene. Frø må renses for rusk, og best gjør du det med tesiler og andre siler av ulik grovhet. Pakk dem tørt og kjølig i papir eller aluminiumsfolie, ikke rett i plastposer! Og send dem inn til frøforvalteren. Navn og adresse finner du på hjemmesida.

Foreningen vår har ingen egen import av rhododendron og andre planter til neste vår. Men to av våre medlemmer vil arrangere privat import som andre kan henge seg på. Dette gjelder Harald Kårtveit som bor utenfor Bergen og Johnny Engen som bor sør for Oslo. Informasjon om dette vil bli lagt på hjemmesida etter hvert. Dessverre så er det slik at ingen av de to har anledning til å pakke om og videresende planter innenlands. De må altså hentes der de to bor. For mange vil nok dette bli for tungvint. Men det går an å planlegge dette som en felles tur der en legger inn for eksempel hagebesøk og plantekjøp i ulike hagesenter langs den vegen en kjører. Selv var jeg med på en tur fra Ålesund ned til Johnny Engen våren 2019. Vi var tre mann som henta planter og kombinerte det med en hyttetur og besøk hos plantevenner. Det ble en flott vårtur!

Komiteen for foreningens 25-årsjubileum våren 2022 har hatt sitt første møte. Datoer for jubileet er satt til **fredag 26.–mandag 30. mai**, og sted blir Fana folkehøgskole som ligger like ved Arboretet på Milde. Det blir som et utvida årsmøte med grillkveld, flotte foredrag, mange hagevandringer og selvsagt feiring av oss selv med på alle måter. Gled dere!

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:
Harald Olav Aksnes
Vikøyvegen 340
5600 NORHEIMSUND
tlf 56 55 04 81 / 913 06 795
harald.olav.aksnes@gmail.com

Sekretær:
Harald Kårtveit
Vestsidevegen 796
5363 ÅGOTNES
tlf 56 33 47 88 / 977 76 050
haraldkartveit@hotmail.com

Kasserer:
Terhi Pousi
Mildevegen 116
5259 HJELLESTAD
tlf 55 22 95 08 / 416 49 302
terhi.pousi@uib.no

Styremedlem:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Knut Gjermundsen
Høyveien 58
4383 ARENDAL
tlf 908 89 685
knut.gjermundsen@gmail.com

Leder Rhodo Øst:
Bård Ranheim
Hamnehagen 14
3090 HOF
tlf 934 21 168
baardranheimok@yahoo.com

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:
Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

INNHOLD

Per M. Jørgensen: Sentblomstrende rhododendron 4
Jan Rune Hesjedal: Ukjent blanding 8
Nye medlemmer 8
Ole Jonny Larsen: Tre nye og en uvanlig rhododendron fra USA 10
Per Anker Pedersen: *Rhododendron* 'Jacksonii' – gammel og god 13
Haavard Østhagen: En navnløs favoritt (*Rhododendron haematodes* × ?) 15
Jakob Roalkvam: *Rhododendron yuefengense* – ein ny favoritt 16
Flere sentblomstrende rhododendron – en dugnadsartikkel 18
Conny Assarsson: Täckning mot vårsol och nattfrost 22
Harald Kårtveit: *Wollemia nobilis* – et dristig eksperiment? 23
Lin Scholten Didriksen: På siden - Singapore Botanic Gardens – en reise i 2020 24
Ole Jonny Larsen: Mannen og planten – ROBERT FORTUNE (1812–1880) og *Rhododendron fortunei* 26
Ole Jonny Larsen: Rhododendron og andre planter på Færøyene 28
Ole Jonny Larsen: Patricia Cox (1933–2020) til minne 31

FORSIDEFOTO: 'Argosy' er en av de rhododendronene som du kan lese mer om i Per Magnus Jørgensens artikkel om sentblomstrende arter og sorter i dette nummeret av *Lapprosen*.
Foto: Terhi Pousi

BAKSIDEFOTO: Med sine nesten sølvaktige blad lyser *Rhododendron pachysanthum* opp i vinterens hage.
Foto: Tor Jan Ropeid

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i februar 2021. Stoff til bladet må være redaksjonen i hende innen 11. januar 2021.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

Sentblomstrende rhododendron

Per M. Jørgensen

Fig. 1 *Rhododendron calostrotum* 'Rock 178' = *Rh. riparioides*
Foto: Terhi Pousi, 23.07.2009

Det er lett å forstå at sentblomstrende rhododendron på ingen måte er så populære som de første som kommer om våren, og der er få som utmerker seg. Mange av kultivarene er gamle travere som er blitt erstattet av nyere, mer iøynefallende sorter som gleder oss tidligere om våren. Det er svært få foredlere som har vært opptatt av å skape nye sentblomstrende sorter. Den eneste jeg vet om, er tyskeren Hans Hachmann (1930–2004).
Men først vil jeg definere hva jeg regner som sent for blomstring av rhododendron. Hovedsesongen er jo i mai, men en del holder det gående inn i juni, og de blir ikke med her. De som blomstrer omkring eller etter St. Hans, kan etter min mening kalles sene. En liten gruppe remonterer jevnlig om høsten, og de behandles særskilt, og kommer derfor først:

Remonterende
Rh. calostrotum ssp. *riparioides* Cullen tilhører en taxonomisk vanskelig gruppe i Saluenensia-subseksjonen der systematikken er omstridd. Den formen som blomstrer rikelig og trofast for andre gang om høsten, er innsamlingen 'Rock 178' (Fig. 1), så hvordan den skal klassifiseres, er derfor ikke så viktig i denne sammenheng. Hachmann fikk pollen av denne, men så vidt jeg vet, har han ikke markedsført sorter av denne typen som

Fig. 2 'Abendrot' Foto: Terhi Pousi, 01.10.2018

remonterer om høsten. Det skal noe til å forbedre den opprinnelige planten.
'Abendrot' (Fig. 2) er en av de mange, gode rødblomstrende *Rh. repens*-krysningene som D. G. Hobbie (1899-1985) har beriket oss med. Disse har en tendens til å gjenblomstre om høsten, men denne er den eneste som meg bekjent regelmessig gjør dette, og derfor burde den foretrekkes.
'Herbstfreude' (Fig. 3) er en sort som H. Hachmann selekterte fordi den også blomstret rikelig på høsten. Den er en søster-

Fig. 3 'Herbstfreude' Foto: Terhi Pousi, 24.05.2002

klon til den fantastiske 'Diadem'. Imidlertid har den hittil bare blomstret i mai på Milde. Dette skyldes nok at våre høster er for korte og kalde. Hachmann skriver selv: «I varme høster blomstrer den rikelig 15.9–12.10.» Slik som klimaet utvikler seg hos oss, er det imidlertid håp om at den vil vise seg også å være den mest sentblomstrende av alle, også på våre breddegrader.

Fig. 4 *Rh. auriculatum* Foto: Terhi Pousi, 19.08. 2015

Fig. 5 'Milderubin' Foto: Terhi Pousi, 25.06.2008

Engangsblomstrende:
Artene
Rh. auriculatum Hemsl. (Fig. 4) er prototypen på en sentblom-

Fig. 6 *Rh. glanduliferum* Foto: Terhi Pousi, 24.07.2009

strende art, men den krever stor plass og kan bli et tre på oppimot 15 m med hvite, duftende blomster i juli/august. Den har vært brukt til å skape flere sentblomstrende sorter, hvorav noen behandles nedenfor.
Rh. ferrugineum L., typearten for slekten, er ikke noen særlig god hageplante, og har sin hovedsakelige verdi i å være en sentblomstrende dvergbusk (omkring St. Hans). Langt enklere er hybriden 'Milderubin' (Fig. 5), selv om den er svak for sopp (*Exobasidium*).
Rh. glanduliferum Franch. *(*Fig. 6) er en nylig introdusert art som har vist seg å bli et verdifullt tilskudd til de sentblomstrende. Den er ikke særlig hardfør og kommer med store, velluktende blomster i juli. Den har flere liknende slektninger, hvorav en

Fig. 7 *Rh.* aff. *serotinum* («*chihshinianum*»)
Foto: Terhi Pousi, 29.07.2015

antakelig ubeskrevet er fra Lao Jing Shan i det sydlige Yunnan nær grensen til Laos. Denne har vært kalt aff. *serotinum* og viser seg godt hardfør hos oss med store, flotte, søtt-duftende hvite blomster i juli/august (Fig. 7).

Fig. 8 *Rh. longesquamatum* Foto: Terhi Pousi, 13.06. 2017

Rh. longesquamatum Schneider (Fig. 8) er først og fremst en flott bladplante, men når den endelig blomstrer i slutten av juni, er den et syn. En plante som burde brukes mer!
Rh. occidentale A. Gray er den mest storblomstrete av de velluktende amerikanske asalea-artene som alle blomstrer sent i slutten av juni og fortsetter i juli. Denne er av de mindre hardføre i sin gruppe, men har mange gode former bl.a. en del seleksjoner gjort av Smith og Mossman (Fig. 9). Den og dens østlige slektning *Rh. viscosum* har også vært brukt til å skape velduftende, sentblomstrende sorter.

Fig. 9 *Rh.occidentale*, en Smith & Mossman-seleksjon Foto: Gerd Jørgensen 25.06. 2020

Hybridene

'Gomer Waterer' (Fig. 10) er den siste som kommer i blomst i min egen hage. Den holder det gående i hele juni. Det er en klassiker fra det legendariske engelske firmaet Waterer og er etter min mening den beste av disse sentblomstrende sortene: svært hardfør og ukomplisert i dyrkning, jevnt blomsterrik med porselensaktige, bestandige blomster. Den burde plantes mer for å forlenge sesongen.

Fig. 10 'Gomer Waterer'
Foto: Gerd Jørgensen 14.06.2020

'James Burchett' (Fig. 11) er en godt hardfør engelsk *Rh. discolor*-hybrid. Den minner en del om sin far 'Gomer Waterer' (se ovenfor), men kommer senere i blomst, vanligvis omkring St. Hans, og holder det gående inn i juli. Den blir høyere enn sin far og er verdifull på grunn av den langvarige sommerblomstringen.

Fig. 11 'James Burchett'
Foto: Gerd Jørgensen 25.06.2020

«Jonsokbruden» (Fig. 12) er en japansk asalea (*Rh. obtusum*-gruppen) som kom til Arboretet fra Muséhagen i 1995 uten navn. Den trives på Milde og blomstrer jevnlig ved St. Hans-tider. Dessverre har vi

Fig. 12 «Jonsokbruden» Foto: Gerd Jørgensen 25.06. 2020

ikke kunnet spore opphavet og er heller ikke helt sikre på dens korrekte navn, så jeg får bruke det kallenavnet den har gått under på Milde. Det er neppe noen opprinnelig japansk sort, snarere er det en klon av den amerikanske 'Chippewa' (Fig. 13), skjønt den har litt annerledes blomster og kommer senere i blomst.

Fig. 13 'Chippewa' i asaleasamlingen i Nydalen på Milde Foto: Terhi Pousi, 26.06.2007

'Juniduft' (Fig. 14) er en amerikansk asalea-sort gjort av Hachmann med *Rh. viscosum* for å få en sentblomstrende, duftende sort. Der er også en mindre kjent rosa søsterklon, 'Karminduft'.

'Junifeuer' (Fig. 15) er en lite kjent Hachmann-sort, den eneste med røde blomster av de sentblomstrende, men dessverre ikke så lysende klarrød som mange andre han skapte, men villig og hardfør. Dessverre skjules blomstene ofte av nyveksten som kommer i gang når den blomstrer.

Fig. 14 'Juniduft'
Foto: Helena Jørgensen 24.06.2019

'Loch of the Lowes' (Fig. 16) er en av sortene i Cox' gulblomstrende Loch-serie. Det er

Fig. 15 'Junifeuer'
Foto: Gerd Jørgensen 24.06. 2020

den senest blomstrende av alle, og er den eneste gulblomstrende på Milde som kommer så sent i blomst, fra St. Hans av. Cox sier selv at den er brysom og krever adskillig omtanke, fremfor alt ekstremt god drenering, noe vi ikke har merket på Milde.

'Midsummer' (Fig. 17) er enda en av de gamle, hardføre Waterer-sortene. Denne har dekorative blomster som lyser opp ved St. Hans-tider, men

Fig. 16 'Loch of the Lowes' Foto: Gerd Jørgensen 25.06.2020

Fig. 17 'Midsummer'
Foto: Gerd Jørgensen 25.06.2020

dessverre er det en *Rh. maximum*-hybrid, som derfor blir ulenkelig med årene.

'Polar Bear' (Fig. 18) er den ikoniske, sentblomstrende sorten som kommer i blomst i juli og holder det gående til langt inn i august. Den har kjempestore, duftende, hvite blomster. Den er et blinkskudd fra ekteparet Stevenson på Tower Court, men krever stor plass, er krevende og ikke særlig hardfør her

Fig. 18 'Polar Bear' Foto: Terhi Pousi 01.09.2015

nord. Vi har lyktes bra med den på Milde på et beskyttet sted i Nydalen. Det gjelder også en annen *Rh. auriculatum*-krysning, 'Argosy', en av flere som Lionel de Rothschild (1882–1942) gjorde på 1930-tallet, men som tross størrelsen er mindre imponerende og ikke lette i dyrkning. Vi har bare 'Argosy' (forsidebilde) på Milde. Den blomstrer nå årlig midten av juli, før sin berømte slektning, men med blomster som har antydning av rødlige striper på utsiden.

Fig. 19 'Summer Snow' Foto: Gerd Jørgensen 25.06. 2020

Fig. 20 'Spätlese' Foto: Gerd Jørgensen 25.06. 2020

'Summer Snow' (Fig. 19) er amerikaneren David Leachs (1913–1998) beste forsøk på å skape en 'Polar Bear'-liknende sort for kaldere regioner. Denne begynner å blomstre i slutten av juni, men det tar noen år før den kommer i gang, men i år blom-

stret den rikelig ved St. Hans-tider. Den holder det gående inn i juli (før 'Polar Bear'). Selve busken blir litt ulenkelig fordi Leach brukte *Rh. maximum* for å få mer hardførhet.
'Spätlese' (Fig. 20) er en tysk *Rh. decorum*-krysning, som er klart hardførere enn de fleste tilsvarende velkjente engelske typene, men dessverre lite kjent her i landet og vanskelig å skaffe. Den klarer seg flott på Milde og blomstrer rikelig midsommertider og inn i juli. Det merkelige navnet er en betegnelse på en spesielt god vin som gjøres på de siste modnete og særlig søte druene. Navnet skyldes nok at denne ble utvalgt blant foredlerens G.D. Böhljes (1862–1951) siste krysninger, gjort straks før han døde.

Takksigelser:
Stor takk til Terhi Pousi, min datter Helena og min kone Gerd som har bidradd med foto. Uten sistnevntes hjelp på mange områder, hadde det ikke blitt noen artikkel.

Kilder:
Cox, P. A. & K.N.E. (1988): Encyclopedia of Rhododendron Hybrids. London.
Cox, K. (2005): Rhododendrons and azaleas, a colour guide. Marlborough.
H. Hachmann Baumschule (1997): Sortimentskatalog 1998–2000. Barmstedt
Jørgensen, P.M. (2012–2014): Erfaringer fra artssamlingen av Rhododendron i Det norske Arboret I_III. Årringen 2011-2013.

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Pål Tore Bentsen	Tømmeråsen 25	5232 PARADIS
John Hansen Inger Sigdalstø	Frusetvegen 9	2817 GJØVIK
Trine Karstensen	Tassebekkveien 165	3160 STOKKE
Lillian Killerud	Syftesokveien 5	4046 HAFRSFJORD
Gunn Synnøve Kjosavik	Tennisveien 9	4021 STAVANGER
Miriam Knudsen	Jarlsbergveien 13 A	0377 OSLO
Randi Hidle Ådland	Vestre Ombovegen 31	4187 OMBO
Jean og Terje Tranberg	Stokkabrautene 8A	4023 STAVANGER
Oddveig Åsheim	Granlien 13	5105 EIDSVÅG I ÅSANE

Ukjent blanding

Tekst og foto: Jan Rune Hesjedal

For omlag 15 år tilbake fekk eg tilsendt frø merka kvit *R. wasonii*, frøa kom frå den Danske rhododendronforening. Opp av jorda kom eit variert plantemateriale, og etter kvart tok eg til å undra på om det var barn med ukjent far eg hadde fått tilsendt.

Då eg skjøna at slik var det, kjent mor men ukjent far, tok eg vare på den planta som såg best ut i blad og vekst. Ho vart sett i potetåkeren på drill saman med andre planter.

Etter som år har gått har det vist seg at planta er både herdig og blomsterrik, med raude knoppskjell og rosa blomster. På grunn av dei små blada, låg vekst og rosa blom, er det ikkje utenkjeleg at det er ei plante frå *forrestii*-alliansen som må ta på seg farskapet.

Et velvoksent eksemplar av *Rhododendron yakushimanum* med vakker, sølvgrå nyvekst
Foto: Tor Jan Ropeid

Hageland
SOTRA
GJERTRUDVEGEN 3, 5353 STRAUME
Ta turen innom oss
Her finner du et godt utvalg av:
- Rhododendron
- Surjordsplanter
- Stauder
- Roser
- Sommerblomster
- Granitt
- m.m

TLF. 56 32 12 52
www.hageland.no

Hageland

www.hageland.no
Hageland Askøy
Juvikflaten 6
5308 Kleppestø
Telefon: 56 15 29 29
Hageland Fantoft
Fantoftveien 9
5072 Bergen
Telefon: 55 91 80 30
De fineste hagene kommer herfra

GIMLE PLANTESKULE
Stort utval i planter for hagen
Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter
Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund
Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Tre nye og en uvanlig rhododendron
fra USA

Ole Jonny Larsen

Er det mulig å finne helt nye rhododendronarter for vitenskapen i USA i vår tid? Er ikke den nordamerikanske naturen gjennomsøkt i detalj for lenge siden? Åpenbart ikke. Her kommer en beskrivelse av to nye azalea-arter, en ny varietet av en kjent art og en sjelden variant av en annen art. Bortsett fra den siste, er alle funnet eller beskrevet etter 1990.

Den første heter ***Rhododendron eastmanii*** og er omtalt i *Lapprosen* for noen år tilbake. Det var fuglekikkeren Charles Eastman som en gang på nittitallet først la merke til den uvanlige plantebestanden på et avgrensa område i Sør-Carolina og nevnte det for Mike Creel, en meget dyktig amatørbotaniker og rhododendronsamler. Creel så fort at dette var noe nytt og kontakta forskeren Kathleen A. Kron. De ble etter hvert sikre på at dette var en til da ukjent art og beskrev den vitenskapelig i 1999 under navnet *Rhododendron eastmanii*, til ære for mannen som først fant den. Det har vært ulike meninger blant fagfolk om dette, men det ser ut til at arten nå er godtatt av de fleste. Nå er ikke nordamerikanske azalea-arter noe enkelt tema. 17 arter er beskrevet, og flere steder på østkysten finnes store bestander med variable mellomformer mellom flere av disse artene. Enkelte mener at svært få av artene er klart definerte, mens andre forskere godtar inndelingen slik den vanligvis blir presentert i botanisk litteratur. Hovedverket *Flora of North America* beskriver 16 arter. Det ble skrevet før den neste arten jeg skal omtale, ble oppdaga.

R. eastmanii finnes kun i Sør-Carolina. Det er funnet til sammen 70 populasjoner i naturen fordelt over 13 fylker. Den kan ligne mye på *Rhododendron alabamense*, men skiller seg fra denne med at blomstene kommer først etter at blada er utvikla om våren. Hos *R. alabamense* er det omvendt. Arten er relativt hardfør, men seintvoksende. Den finnes i noen hager i Norge. Bildet er tatt i min hage i Ålesund, og frøa den kom av, har jeg fått av nettopp Mike Creel som samla dem inn i Sør-Carolina.

Rhododendron eastmanii Foto: Ole Jonny Larsen

Rhododendron eastmanii Foto: Ole Jonny Larsen

Her finner man altså en helt ubeskrevet storvokst planteart med iøynefallende blomster midt i en folkerik del av et av verdens største land, og med en høyt utdannet befolkning. Det skulle egentlig ikke være mulig, og så skjedde det likevel på nytt bare ni år senere! Da ble *Rhododendron colemanii* beskrevet vitenskapelig av en gruppe kjente amerikanske forskere.

Rhododendron colemanii

Oppdagelsen av denne arten har en lang forhistorie som jeg skal gjøre kort i denne sammenhengen. Arten vokser i delstatene Alabama og Georgia. Planten har vært kjent i mange tiår, men antatt å være en variant av *Rhododendron alabamense* eller en hybrid av denne med *Rhododendron canescens.* Den har til og med blitt formert opp og solgt med ulike navn, blant annet «Maypink». Noen entusiastiske botanikere har imidlertid i mange år hatt mistanker at noe ikke stemte, men det har vært vanskelig å finne endelige bevis. At arten har variable blomsterfarger, gjorde det ikke lettere. Det var til slutt DNA-undersøkelser som avgjorde saken. *R. alabamense* og *R. canescens* er diploide arter (har cellekjerner med to sett kromosomer), mens *R. colemanii* er triploid (har tre sett kromosomer i cellekjernen). Da kunne den definitivt beskrives som en annen art enn de to den vokser sammen med. Den har fått navn etter azaleasamleren Stephen Daniel Coleman som var den første som la merke til den, formerte opp og spredte eksemplar av den til ulike institusjoner og planteskoler. Dette var på 50-tallet, og først i 2008 ble den anerkjent som en egen art. Da hadde Coleman vært død i 32 år.

Rhododendron colemanii er ikke spesielt velegna for kultur i Norge. Den er lite herdig og veldig varmekrevende. Jeg vet kun om ett vellykket forsøk på dyrking i Norge. Det er i hagen til Roy F. Lorentzen som bor i Nedenes, et stykke sør for Arendal. Han har anlagt en bratt steinhage rett mot sør og får på den måten utnytta solvarmen maksimalt. Planten han har, er dyrka fra frø som er samla inn på voksestedet i sørstatene i USA. Planten til Roy har blomstra i flere år.

Rhododendron colemanii Foto: Roy F. Lorentzen

Rhododendron minus* var. *smokianum

Rhododendron minus er en kjent art med stor utbredelse sørøst i USA. Den vokser i statene Tennessee, Nord-Carolina, Georgia, Alabama og Florida. Arten er veldig variabel og er delt inn i varietetene *minus*, *chapmanii* og *carolinieanum*, den siste også omtalt som Carolinieanum Group. *R. minus* finnes i flere samlinger i Norge, men det er sjelden å se fine eksemplar. Den blir lett ranglete og får klorotiske blad. Den har imidlertid vist seg uvurderlig som foreldreart til hardføre hybrider, som for eksempel den kjente 'P.J.M'.

I 2014 publiserte Don Hyatt, aktivt medlem i Den Amerikanske Rhododendronforening, en artikkel i *The American Rhododendron Society Journal* om en merkelig rhododendron med små blad og rosalilla blomster som flere hadde lagt merke til og undret seg over. Den vokser på mellom 1800 og 1900 meters høyde i The Great Smoky Mountains National Park på grensa mellom statene Nord-Carolina og Tennessee. Det var mye usikkerhet rundt denne oppdagelsen i starten. Flere mente det kunne være en til da ukjent art, men man kom etter hvert til at det måtte være en ubeskrevet variant av *Rhododendron minus.* Men planten er mindre i vekst enn denne arten er til vanlig, og den blomstrer også seks uker senere enn andre kjente bestander av *R. minus* i samme høyde. Dessuten vokser den i nesten loddrette fjellvegger der den knapt finner feste. Ut fra voksestedet ble den til å begynne mest som for spøk kalt *R. minus* «Smokianum». Senere har de fleste begynt å bruke betegnelsen ***R. minus* var. *smokianum*** (alternativt *R. minus* var. *minus* forma *smokianum*). Jeg fikk villinnsamla frø av planten fra Don Hyatt for noen år siden. Han hadde ikke hatt suksess med å dyrke den i sin egen hage på den varme amerikanske østkysten, men han mente at den kanskje kunne trives bedre i det kjøligere Skandinavia. Og det har han hatt rett i! Jeg har dyrka *smokianum* i noen år nå, og den har utvikla seg fint og blomstra de siste tre åra. Det blir en liten kompakt plante med fint bladverk og rosalilla blomster. Absolutt et godt nytt tilskudd til vår hageflora.

Rhododendron minus var. *smokianum* Foto: Ole Jonny Larsen

Rhododendron minus var. *smokianum* på sitt naturlige voksested Foto: Don Hyatt

***Rhododendron maximum* 'Red Max'**

Dette er på alle måter en særegen plante. Det er en *Rhododendron maximum* med røde blomster og delvis røde blad. Det er rød plantesaft i greinene som gir den røde fargen. Ingen har funnet en endelig forklaring på hva den røde plantesafta kommer av. Og enda mer spesielt – noen av greinene på samme plante kan mangle den helt og se ut som vanlige *R. maximum*-greiner!

'Red Max' ble funnet allerede på 40-tallet, visstnok av en Mr. Clayton som fulgte et bjørnespor i nærheten av der planten vokser. Senere har mange, botanikere og amatører, oppsøkt

Rhododendron maximum 'Red Max' Foto: Ole Jonny Larsen

stedet og studert den. Ja, for det var visst bare en! Skjønt, etter hvert så det mer ut som en bestand, trolig fordi den opprinnelige planten hadde nedlagte greiner som hadde rota seg og vokst opp som nye planter, men altså forbundet med morplanten via røttene. Mange har tatt stiklinger, og frø gir som oftest avkom med samme røde farge på blad og blomster. Et annet merkelig fenomen med 'Red Max' er at de første blomstene på en frøplante ofte er hvite med eller uten rosa kanter, som på vanlige *Rhododendron maximum,* men så etter noen år blir de røde likevel!

'Red Max' vokser nær Mount Mitchell i Nord-Carolina, det høyeste fjellet i det østlige USA. Den står i tett kratt, og langt fra allfarveg. Det er nærmest umulig å finne den uten å være sammen med noen som kan vegen, og det er en strevsom tur. Den opprinnelige 'Red Max' er nå død. Den ble antatt å ha vært minst hundre år gammel og var da 10–12 meter i diameter. Den hadde fem stammer, på opp mot 15 cm i diameter. Det viste seg imidlertid at det likevel var en plante igjen i området, enten en avlegger av den opprinnelige eller en frøplante. Entusiaster har nå rydda skog og kratt i området slik at denne skal få best mulige vilkår for å vokse og trives. De har også spredt mye frø av den i området med håp om at en ny bestand skal bygge seg opp.

I 2010 holdt det på å gå galt. Først var det en veldig kald vinter med mye snø, og så oppsto en skogbrann i området der den siste 'Red Max' vokser. Don Hyatt, en av de som har brukt mest tid med å beskytte og ta vare på planten, var veldig bekymra da han så mye nedbrent skog da han nærma seg stedet. Men som ved et under hadde 'Red Max' gått klar, og den sto endatil i full blomst!

Og der står den ennå. Så lenge noen orker å gå inn til den, og så lenge den ikke blir ødelagt av sykdommer, brann eller uvær, vil den fortsette å stå der og kan beskues som representant for noe av det mest spesielle som har oppstått blant amerikanske rhododendronplanter. I USA er det i dag mange eksemplar i private og offentlige hager, og den er også plantet ulike sted i Europa. Planten på bildet vokser hos meg i Ålesund, og den trives og er helt uten skader av noe slag. Blomsten er kanskje ikke all verden, men den spennende historia er mer enn nok for meg til å sette stor pris på den.

Rhododendron maximum 'Red Max' Foto: Ole Jonny Larsen

Rhododendron 'Jacksonii' – gammel og god

Tekst og foto: Per Anker Pedersen

Avlegger som ble plantet for få år siden, er i begynnende blomstring. Kragerø, 1. mai 2019

'Jacksonii' var en av de aller første rhododendron jeg kjøpte. Jeg tror det var i 1981. For de fleste i mine hjemtrakter (Porsgrunn) var rhododendron synonymt med *Rhododendron catawbiense* 'Grandiflorum', som jeg den gang syntes var nokså kjedelig og litt «plastaktig» i bladverket. Da jeg tilfeldigvis så 'Jacksonii' på Eidanger kirkegård, syntes jeg den var spesiell, både på grunn av den lyst rosa blomsterfargen og de matte, nokså flate bladene. Den var ganske lav og hadde tålt å vokse på temmelig skrinn sandjord. Det var ikke noe prakteksemplar, og jeg visste ikke hva den het da, men må ha funnet det ut på en eller annen måte. Den var ikke å oppdrive i de lokale hagesentrene, men da jeg flyttet til Ås for å studere, dro jeg til Gaarders Planteskole og der hadde de et eksemplar. Jeg husker godt at gartneren kom opp fra lageret med en stor plante i potte. Den ble tatt med til hagen i Porsgrunn og trivdes i mange år godt på østsiden av huset der. Jeg la ned en grein for å sikre meg nye planter, og godt var det for nå er den borte.

'Jacksonii' er en svært gammel kultivar. Flere kilder oppgir at den er fra 1835 eller tidligere og at den er resultat av krysing(er) mellom *R. caucasicum* og *R. arboreum*, en hybridgruppe som også kultivaren 'Nobleanum' skal ha sitt opphav i. Både Jørgensen (1996) og Cox (2015) holder det som mulig at 'Nobleanum' er en av foreldrene til 'Jacksonii'. Jeg skaffet meg for øvrig en 'Nobleanum' fra Glendoick i 2019. Bladverket ligner bladene på «min» 'Jacksonii', men 'Nobleanum' blomstrer mye tidligere og er tilsvarende utsatt for frost i blomsten. Den har allerede blitt skadd hos meg (Drøbak) i vinter, og det kommer nok til å gjenta seg.

'Jacksonii' er riktblomstrende. Før blomstene folder seg ut, er de rosa, og de har et anstrøk av rødt på ryggen av kronbladene også etter at de er fullt utviklet. Griffelen, og i noen grad pollentrådene, blir røde. Rødskjæret i blomstene etter at de har foldet seg ut, og de matte bladene, gjør at den skiller seg godt ut fra den nærstående 'Cunningham's White'.

'Jacksonii' blomstrer ganske tidlig, 1–2 uker tidligere enn 'Cunningham's White', og omtrent samtidig med repens-hybridene, som den passer godt sammen med. Jeg har aldri sett at den har hatt frostskader i blomsterknopp eller blomst. Den er et godt valg, i alle fall på Sør-Østlandet, hvis det ønskes tidlig blomstring med minimal risiko for frost i blomsten.

'Jacksonii' vokser relativt langsomt og blir ikke veldig høy. Den er kompakt og bredvoksende. Hvis den står fritt, blir den etter min erfaring ca. 1,3 m høy.

Den er lett å formere ved avlegging, både fordi den har lavvoksende greiner og fordi den roter seg raskt. Det er bra, for den er sjelden å se i hagesentrene. Kanskje er det fordi andre kultivarer er mer prangende, eller kanskje den rett og slett er litt glemt. Den er ikke fargesprakende og glinsende, men en litt sjenert skjønnhet.

Den rosa fargen på kronbladene beholdes gjennom hele blomstringen. Griffel og pollentråder har sterkere rødfarge enn i nyåpnet blomst. Kragerø, 11. mai 2019

Referanser
Cox, K. 2015. Rhododendrons & Azaleas. A Coloured Guide. Crowood Press. ISBN 978 1 86126 784 9. 240 pp.
Jørgensen, P. M. 1996. Rhododendron i Det norske arboretet på Milde. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. ISBN 82-7674-226-2. 264 s.

'Jacksonii' i godt selskap med 'P. J. Mezitt'. Universitetsparken på NMBU, Ås. 6. mai 2019

En navnløs favoritt
(*Rhododendron haematodes* x ?)

Tekst og foto: Haavard Østhagen

Planten i full blomst 28. mai 2019. Til høyre *R. luteum*

I min hage er det ikke så vanskelig å velge en favoritt. For det første er det ikke så mange planter å velge mellom. For det andre er mange av dem jeg har, ganske vanlige. Men én plante har jeg et spesielt forhold til. Den har et vakkert bladverk og blir helt dekket av dypt rosa blomster i store hoder. Det er imidlertid en hake ved planten. Jeg aner ikke hva den heter.
Den kom som frø under navnet *Rhododendron haematodes* fra den botaniske hagen i Bremen til Botanisk hage på Tøyen. Der ble frøene sådd en gang på 80-tallet og etter hvert kom plantene i blomst. Da viste det seg at noen ren *R. haematodes* var det i hvert fall ikke. Denne har en lav, kompakt vekst, blader med brunfiltet underside og blodrøde blomster i litt løse hoder. De tre blomstrende plantene på Tøyen var definitivt ikke det Botanisk hage hadde bestilt, og alle tre ble skrotet og overtatt av ansatte. En havnet i Nittedal, en på Romerike og den siste hos meg. Den ble plantet i hagen tidlig på 90-tallet. De andre plantene er senere gått ut, så mitt eksemplar er det eneste gjenlevende av de opprinnelige plantene. Bortsett fra litt frostskade vinteren 1996, har den klart seg fint hos meg.
Planten er nå ca. 2,5 m høy og minst like bred. Blomstene er som nevnt dypt rosa med en svak brunlig ganeflekk. Blomstene kan minne om dem man finner hos yakushimanum-hybrider som 'Fantastica' og 'Polaris', men holder blomsterfargen langt bedre enn disse. De unge bladene er mørkt grønne med et tydelig blåskjær og har hvite, stjerneformede hår på oversiden. Undersiden er tett besatt med hvite ullhår. Utvokste blad er avlange, ca. 10 × 4 cm, hvitfiltet under og kan ha spredte stjernehår på oversiden.
Jeg har de senere årene forsøkt å få et navn på planten. Det er selvfølgelig lite tilfredsstillende for en med faglig bakgrunn innenfor systematisk botanikk ikke å vite hva man har i hagen. I arkivene på Tøyen er det ikke flere opplysninger enn at den er mottatt som frø av *R. haematodes.* Man må vel derfor anta at det er moren, selv om likheten er langt fra slående. Men nå har jeg avfunnet meg med at jeg får nyte plantens lysende skjønnhet når den slår ut i fullt flor fra slutten av mai, og heller la være å ergre meg over at jeg ikke vet hva «barnet» heter.

Blomst i nærbilde

Nyvekst

Rhododendron yuefengense
– ein ny favoritt

Tekst og foto: Jakob Roalkvam

R. yuefengense i blom 3. juni 2019

I Lønø og Ringstad si bok om rhododendron (1994) er det eit bilete og omtale av *R. orbiculare* som einaste representant for Fortunea-serien (underseksjonen). Eg trur det var dette biletet som for alvor fekk meg hekta på rhododendron. Etter ein del tråling i ymse gartneri og hagesentra i distriktet fekk eg tak i arten som har vist seg frå si beste side med flott bladverk og rik blomstring i mange år. Gjennom dei følgjande 25 åra har planta fått selskap av ein del hundre andre rhododendron i form av eigne frøplanter; frø hovudsakleg frå den danske og den amerikanske rhododendronforeininga, sjeldnare artar frå Ole Jonny Larsen og Glendoick-import via DnR supplert med ein del gartneriplanter i starten. Flott og særprega bladverk gjennom dei ulike årstidene har heile tida stått sentralt for mi interesse, herunder planter med rund eller elliptisk bladform. Såleis har også *R. williamsianum* og den tidlegblømande *R. fulgens* stått høgt i kurs lenge.

Våren 2018 vart eg den heldige vinnar av eit visstnok sterkt etterspurt eksemplar av *R. yuefengense* gjennom Rhododendronforeninga sin planteimport frå Glendoick i Skottland. Eg er såleis evig takksam til Harald Kårtveit & co som drog dette i land med eit såpass flott resultat for min del. Planta har – som dei tre andre i sendinga – oppført seg eksemplarisk og skadefri gjennom to vintrar her i Hestakrono på Suldalsosen. Den største overraskinga var likevel at planta slo til med full bløming alt den første våren, dvs. truleg berre 3 år gamal! Når planta i tillegg blømer relativt seint (månadsskiftet mai-juni) og lenge, har kompakt/brei vekstform og eit heilt spesielt bladverk (olivengrøne nesten runde og tjukke, læraktige blad med kraftig vinga bladstilk), er favorittstemplet opplagt hjå meg.

Planta veks nok meir i breidde enn høgde og seiest å bli kun 1–1,5 meter høg. Blomsterstanden er høg med 5–10 lys-rosa til kvite klokkeforma blomar i kvar. Arten har namnet sitt frå Yuefeng-området i Guangxi-provinsen i det sør-vestlege Kina 1800 til 2100 moh. Her finn ein også andre ny-introduserte og nære slektningar som *R. platypodum* og *R. cardiobasis*. *R. yuefengense* vart lenge rekna som synonym med *R. platypodum*. Sistnemnde skal kunna bli vesentleg høgare (2–8 m), har endå større blad med kortare stilk, blømer 6 veker tidlegare om våren, har mørkare rosa blomar, men startar først bløming som 6–8 år gamal plante. Andre nære slektningar innan underseksjon Fortunea er ifølge «Pocket Guide to Rhododendron Species» (Ref. 1) *R. hemsleyanum* og *R. orbiculare*. Ein annan ny og spennande Fortunea-art namngitt *R. qiaojiaense* har også tilsynelatande likskapstrekk med elliptiske til runde og læraktige blad. Det er naturleg nok lite å finne om desse spennande, nyintroduserte Fortunea-artane i trykt litteratur. Men spesielt interesserte kan finne ein artikkel av Steve Hootman (Ref. 2).

Det viser seg at fleire av dei mest attraktive eigenskapane til *R. yuefengense* synest å slå gjennom ved kryssing med andre artar eller hybridar uavhengig av om *R. yuefengense* er mor- eller farplante. Det gjeld spesielt bløming i ung alder, den kraftige/læraktige bladforma og den olivengrøne bladfargen. Sjølv vart eg først merksam på arten gjennom frølista for 2013 til den danske rhododendronforeininga der eg fekk tak i frø frå eit kryss mellom *R. yakushimanum* og *R. yuefengense*. Resultatet er særs seintveksande, krypande/breie planter. Seinare har det blitt mange frøplanter med *R. yuefengense* innblanda:

'Firestorm' × *R. yuefengense* (ARS 443/2016) også i blom den 3.6.2019 2 år og 9 månader etter frøsåing. Nesten alle plantene frå dette krysset blømde i 2019 og har kraftig bladverk liknande faren!

Tre nye lovande planter etter frø levert av «yuefengense-entusiast» Peter Norris, Massachuset (ref. 4) og frøsådd i september 2019
a. 'Peach on Northerly Path' × *R. yuefengense*
b. 'Fiji' × *R. yuefengense*
c. 'Dexter's Pink Glory' × *R. yuefengense*

- *R. yuefengense* × *R. platypodum* (frøplante frå Ole Jonny Larsen 2016)
- 'Minas Grand Pre' × *R. yuefengense* (ARS 2016)
- 'Firestorm' × *R. yuefengense* (ARS 2016) (Bilete)
- *R. yuefengense* × *R. fortunei* (ARS 2018)
- *R. yuefengense* × *R. oreodoxa* (ARS 2018)
- 'Dexter's Pink Glory' × *R. yuefengense* (ARS 106/ 2019)
- 'Fiji' × *R. yuefengense* (ARS 114/2019)
- 'Peach on Northerly Path' × *R. yuefengense* (ARS 121/ 2019)

Frølista til ARS for 2020 inneheld også mange spennande kryss med *R. yuefengense* for alle som ønskjer å prøve seg fram med desse.

Krysset *R. yuefengense* × *R. platypodum* viste seg særs vekstkraftig og starta med uvanleg store blad som nærast minna om kålplanter seinhaustes. Dette må ha freista ein hare eller eit rådyr over evne, for vinteren 2019 var bladverket så godt som beita bort, med berre blomsterknuppar att. Desse opna seg likevel til kvite blomar. Seinare har planta remontert og komme vel gjennom den siste vinteren, men «klok av skade» med eit meir moderat bladverk.

Referansar:

1. Pocket Guide to Rhododendron Species – McQuire and Robinson (2009)
2. Steve Hootman (curator of the Rhododendron species Botanical Garden, Seattle) i Rhododendrons International - The Online Journal of the World's Rhododendron Organizations - Volume 2, 2018. Part 2 - Rhododendron Articles of Broad Interest.
3. Den Danske Rhododendronforenings heimeside. Tekst av Hans Eiberg.
4. pnorris@vineyard.net

Flere sentblomstrende rhododendron
– en dugnadsartikkel

Tidligere i år utfordret vi foreningens medlemmer til å skrive om tidligblomstrende rhododendron. Reaksjonen var så positiv at vi til dette nummeret ba om erfaringer med sentblomstrende arter og sorter. Også denne gangen var resultatet overraskende positivt. Fra Per Magnus Jørgensen fikk vi en svært innholdsrik artikkel som dere finner et annet sted i dette nummeret. Nedenfor finner dere noen korte rapporter om andre sentblomstrende.

Sven Erik Tønnesen om sen rhodoblomstring i «Okka Hage»

I midten av juni sendte Svein Erik Tønnesen fra Egersund en liten erfaringsrapport om noen rhododendron som nettopp hadde begynt å blomstre i hagens hans.

Den hvite er 'Schneeperle', kjøpt hos Oddbjørn Fosse i år. Den rosa enkle er *Rhododendron yuefengense*. Dette er en meget flott art med klokkeformede blomster og flott bladverk. Den begynner å blomstre i lav alder. Denne kjøpte jeg i fjor og anslår den til å være 5–6 år nå. Den blomstret også i fjor. Den siste med fylte rosa blomster er en lav flott sak som heter 'Scotian Rosebud' – meget flott og anbefales.

'Schneeperle'

Rhododendron yuefengense

'Scotian Rosebud'

Liv Aanerud: 'Midsummer Mermaid'
Jeg var med på den siste importen foreningen hadde fra Cox. Her var mange fine planter. Noen overlevde dessverre ikke,

men en av dem som har klart seg bra er asaleaen 'Midsummer Mermaid'. Den blomstrer nå i begynnelsen av juli her på Skarnes i Sør-Odal, Innlandet. Blomstringen startet i slutten av juli. Det ser ut som den vil stå lenge i blomst. Knoppene var oransjerøde. Nå er den mer rosa, aldeles nydelig mot det blågrønne bladverket.

Øyvind Snekkeviks sentblomstrende rhodoer
Jeg tror dette er *R. decorum* ssp. *diaprepes*. I år blomstret den 29. juni, men vanligvis begynner blomstringen tre

uker senere. Blomstene har en herlig duft. Planten er en frøavlegger fra en tur til Skottland i 2000.
Bildet til høyre viser *R. occidentale* en velduftende asalea, som var i full blomst 1. juli.

Også *R. sanguineum* ssp. *didymum* var i full blomst 1. juli.
Sen blomstring hos Conny Assarsson I Rydal i Västra Götaland
Jag skickar lite bilder på några som kan passa in under rubriken

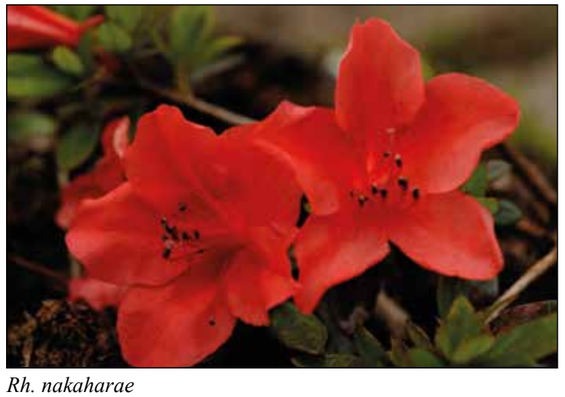

Rh. nakaharae

sen blommande rhododendron. Vi odlar mest småbladiga arter och sorter och får därför plats med flera på en begränsad yta. Många av dom blommar ofta om under eftersommaren och det betyder att det finns minst en blomma varje dag från mars till och med oktober, minst.

Bilderna av *Rh. nakaharae* är tagna den 29. juni. Bladen är väldigt vackra med rimfrost. *Rh. nakaharae* 'Mariko' blommar ca två veckor tidigare.

Rh. nakaharae

Rh. nakaharae

Rh. nakaharae 'Mariko'

Rh. nakaharae ‘Mariko’

Rh. viscosum ‘Pennsylvania’ har vackra knoppar också. Den blommar under andra halvan av juli.

Rh. viscosum ‘Pennsylvania’ (over og under)

Rh. viscosum har många namnsorter. Bildet under är ‘Sommerduft’, och den blommar i mitten på juni.

‘Sommerduft’

Den sist blommande azalean här hos oss är *Rh. prunifolium*. Blomningen på den når in i augusti månad.

Rh. prunifolium

Rh. calostrotum ‘Rock’s Form’ är en rhododendron som alltid blommar om rikligt varje år. De första blommorna i den andra blomningen slog ut sista dagarna i juli och sen blommade den hela augusti ut och enstaka blommor även i september.
Rh. haematodes har aldrig blommat på hösten någon gång tidigare, men i år gjorde den det.

Rh. calostrotum ‘Rock’s Form’

Rh. calostrotum ‘Rock’s Form’

Rh. haematodes

Haustbløming på Sotra
Den 26. september tok Reidar Heimvik desse bileta av nokre rhodoar som i haust blømde for andre gong i hagen hans.

Rhododendron ‘Cosmopolitan’

Det er ikkje berre hjå Conny Assarsson at *Rhododenron haeamatodes* har hatt etterbløming om hausten.

Rhododendron sanguineum ssp. *haemaleum*

Rhododendron citriniflorum var. *horaeum*

Rhododendron temenium var. *gilvum*

Rhododendron temenium var. *gilvum*

Rhododendron temenium* var. *gilvum har den litt usedvanlige vanen at den får flest blomster om høsten. Hos Tor Jan Ropeid får den rikelig med blomster i siste halvdel av august og kommer bare med få blomster om våren. En ulempe er at kronbladene er relativt tynne, noe som fører til at de lett skades og blir misfarget når høstregnet setter inn.

Foto: Tor Jan Ropeid

Täckning mot vårsol och nattfrost

Tekst og foto: Conny Assarsson

Vårsol och nattfrost är besvärligt här i Rydal. Annan dag jul är julgranarna billiga och jag sågar av dom som paraplyer och ställer dom över buskarna, efter att det har frusit till och eventuell snö har kommit. De skyddar mot sol, vind och rådjur. Vi har mycket sen nattfrost här och skyddet håller tillbaka och bromsar plantorna. Aluminiumväven som jag använder bara på våren mot stark sol på dagarna och frost på nätterna. Väven är en växthusväv som används i växthus värden över. Den kommer från Kinna som är vår närmaste tätort.

Wollemia nobilis

– et dristig eksperiment?

Tekst: Harald Kårtveit

Wollemia nobilis hos Harald Kårtveit

Våren 2019 plantet jeg et eksemplar av *Wollemia nobilis* i hagen vår, på vestsiden av Sotra. Planten ble skaffet gjennom Gimle planteskule fra en produsent lenger sør i Europa. Den var ca. 65 cm høy og har strekt seg til 150 cm i løpet av to sesonger. Plantestedet er en sørhelling i full sol.

Jeg ble først oppmerksom på arten i 2012 da min datter, Heidi, kom tilbake fra en ferie i Australia og fortalte om en spennende plante kalt «wollemi pine», som hun hadde sett der. Siden har jeg kommet over planten både på Lanzarote og i Irland.

Wollemia nobilis hører til apeskrekkfamilien og er sammen med apeskrekkslekten (*Araucaria*) og *Agathis* ulike slekter under denne. Dette treet var inntil 10.9. 1994 bare kjent gjennom fossiler, det eldste 200 millioner år gammelt. Det norske navnet «dinosaurtre» har sin bakgrunn i at det levde på samme tiden som dinosaurene. Denne dagen i 1994 var tre personer, en av disse, David Noble, på leting i området etter bortgjemte kløfter. Under dette kom de over en bestand med ukjente trær i en slik kløft. Stedet ligger ca. 150 kilometer nordvest av Sydney, i Wollemia National Park, New South Wales. Planten er for øvrig oppkalt etter parken. Funnstedet, som ligger i en temperert regnskog, er frem til nå forsøkt hemmeligholdt for å beskytte bestanden, som er den eneste i sitt slag i verden. I dag vokser det ca. 200 trær i den trange kløften (canyon) i Blue Mountain.

Wollemia nobilis hos Harald Kårtveit

Noen fikk kanskje med seg at den utrydningstruede bestanden, vinteren 2019–2020 ble reddet fra de heftige skogbrannene som herjet i Australia. Ved heltemodig innsats fra brannmannskaper ble det tilført brannhemmende stoffer, samt lagt ut vanningsutstyr i beplantningen. Dette førte til at det kun ble noen sviskader og skogen ble reddet.

Wollemia nobilis har siden funnet blitt oppformert via innhøstede frø og er nå spredd rundt om i verden. Det er kjent at det har overlevd i inntil minus 12 grader i Japan og USA. Den nordligste kjente beplantningen er i *Inverewe Garden* på nordvestsiden av Skottland. Treet er populært kalt «wollemi pine», men har ingen ting med furuslekten å gjøre. Det er oppgitt å kunne bli 25–40 meter høyt. Den største trusselen i den opprinnelige bestanden, utenom skogbrann, er *Phytophthora cinnamomi* som er tilført via besøkende i parken.

Ole Jonny Larsen foran en *Wollemia nobilis* i en botanisk hage i Nice

Kan så wollemia vokse på Sotra? Ifølge et utsagn fra Remi Aleksander Nielsen, som en gang var på besøk i hagen vår, så kan alle planter dyrkes i Norge inntil det motsatte er bevist! Så da får vi bare leve i håpet!

På siden

ved Lin Scholten Didriksen

Singapore Botanic Gardens – en reise i 2020

Like før verden stengte sine grenser, rakk vi å besøke gode venner i Singapore for første gang. Singapore er en vakker, grønn og gjennomregulert by tuftet på lang og rik kultur. Singapore har mange distinkte bydeler med særpreget arkitektur som Chinatown (74 % av innbyggerne har kinesisk bakgrunn), Little India og Kampung Glam (Kampung = landsby på malayisk, «Glam» er navn på et tre som en gang vokste der).

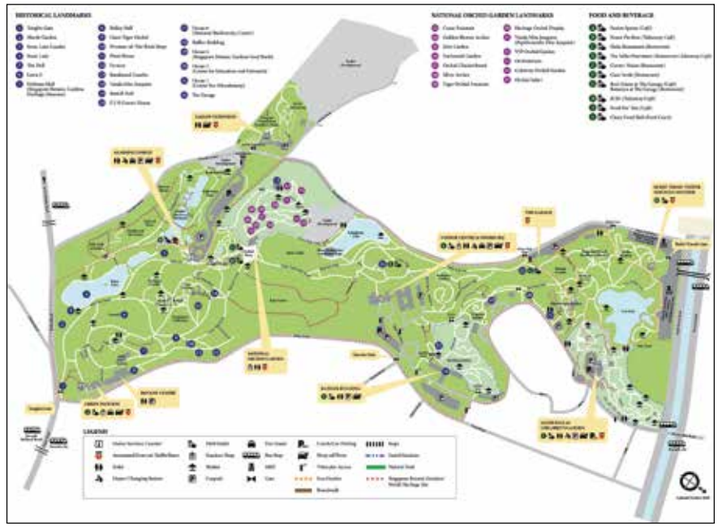

Kart fra hjemmesiden: https://www.nparks.gov.sg/sbg/our-gardens

Epidemi i vekst

Den største moskéen *Sultan Mosque* ligger i Kampung Glam (Lille Arabia på folkemunne).

Moskéen var stengt på grunn av smittefare under vårt besøk. Corona var i fred med å spre seg i Asia. Noen steder var åpne og fungerte fremdeles noenlunde som normalt, mens en del attraksjoner som samlet særlig mange folk, hadde valgt å stenge. Vi fikk hyppig målt vår kroppstemperatur, når vi beveget oss inn i rom der mange mennesker var samlet. Når vi f.eks. kom fra t-bane og inn i kjøpesenter e.l., ble vi sluset forbi varmesøkende kameraer. Når vi kom inn på mindre områder, som hoteller eller som gjester i innelukkede bostedsområder, ble vi målt med manuelle termometre som scannet temperatur via pannen. Verden var i ferd med å stige inn i en pandemi, men ingen visste ennå at Corona-epidemien ville bli så grusom og omfattende.

Singapore Botanic Gardens

Singapore har 350 vakre parker og fire vernede reservater og et utall spennende hager, der mange naturlig har ulike asiatiske tema, som moderne eller tradisjonelle kinesiske eller japanske hager. Singapore Botanic Gardens er en botanisk hage delt i fire kjerneområder, med en rekke imponerende samlinger.

Vi har reist i mange land (ja, vi er fremdeles politisk ukorrekte og begeistrede reisende), og besøkt mange ulike parker og samlinger. Det som særlig gjorde inntrykk på meg generelt i Singapore sin landskapsarkitektur, var den bevisste bruk og samplanting av bladformer og bladfarger, noe som gir vakre kontraster gjennom hele året og er uavhengig av blomstring.

Singapore Botanic Gardens er 160 år gammel og en av de mest besøkte botaniske hager i verden. Hagene med sin store og varierte plantesamling, er laget i en uformell engelsk landskapsstil, har en rik historie og plantesamlinger som er betydningsfulle på verdensbasis.

Der er så mange ulike samlinger, at jeg her velger å nevne bare noen av dem, framfor å ramse dem opp.

De har en egen Ginger-samling med flere hundre typer ingefær og nær beslektede planter. Her er det bygget et vannfall man kan gå inn bak, og en vakker dam hvor det flyter Giant Amazon-vannliljer, *Victoria amazonica*.

En imponerende samling begonier var plantet i en liten skrå-

Skilt ved Bukit Timah-inngangen.

Fra *Bougainvillea*-samlingen

ning og sikret jevn skygge med egen skyggenetting.

Samlingen med orkideer ble påbegynt i 1859, og framstår nå som et produkt av deres egen formerings-program som ble påbegynt i 1928. Der kan man se over 1000 arter og 2000 hybrider i en stor hage lagt i skråningen av en bakketopp.

Tropisk klima med nok nedbør

Det tropiske klimaet nær ekvator gir perfekt grobunn for de store plantesamlingene. Temperaturen er som regel behagelig varm mellom 24–32 grader året rundt, og med en jevn mengde nedbør gjennom året. Tropiske regnskyll forekommer kort og ofte. Vår venn bemerket at det var så enkelt med garderoben, da de bare trenger en type klær – sommergarderobe hele året. Et klima det er lett og veldig behagelig å finne seg til rette i for en bergenser.

Hagene har gått gjennom en lang og broket utvikling, fra å være en ornamentell hage på 1800-tallet med veier, terrasser, et eget område for korpsparader og til og med en liten zoologisk hage på et tidspunkt, til slik den framstår i dag som en ledende botanisk hage innen planteforsking med egen frøbank og artsbevaring i tropene.

Bladfarger og -former

I 2015 ble den 820 mål store Singapore Botanic Gardens satt på listen som et UNESCO-verdensarvsted.

Vi vandret rundt i timevis i hagene og opplevde likevel å ikke få med alt. Der var mange flotte samlinger og trær som fanget oppmerksomheten, og det at hver av samlingene var så omfattende i alle sine sorter, imponerte sterkt.

Det var tydelig at mange innbyggere var glad i og brukte området for fritidsaktiviteter. Det var gratis inngang utenom den Nasjonale Orkidesamlingen, og vi observerte mange som var ute og trimmet med og uten hund, familier som drev med ulike aktiviteter og hageinteresserte turister som oss.

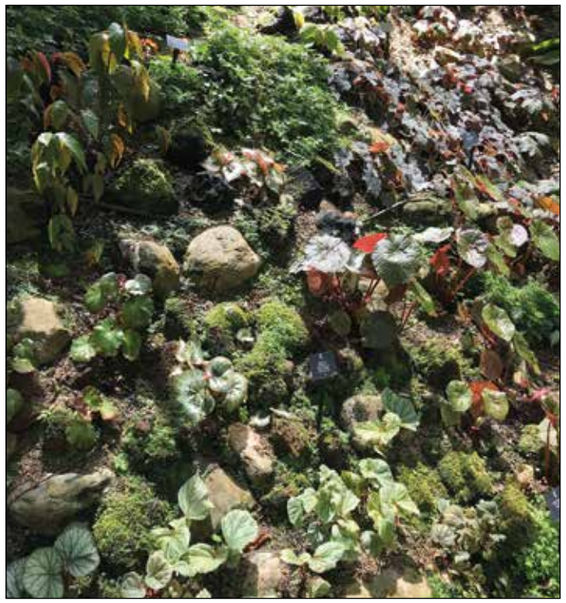

Begonier

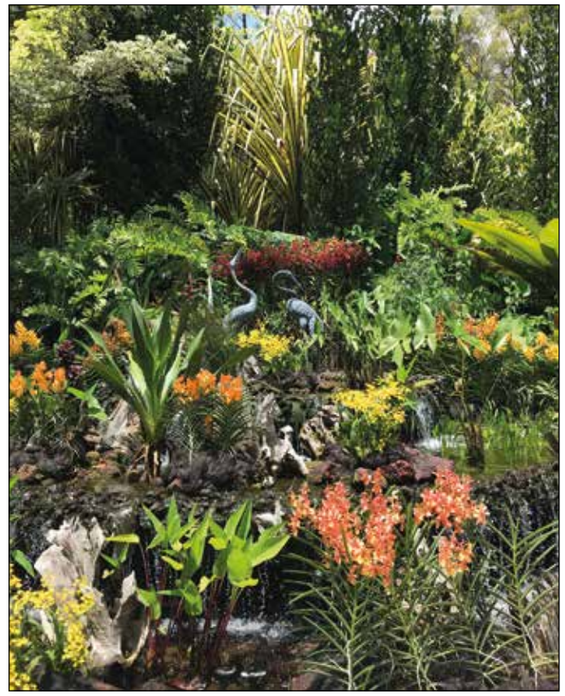

Fra den nasjonale orkidéhagen

Mannen og planten

ROBERT FORTUNE (1812–1880) og *Rhododendron fortunei*

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

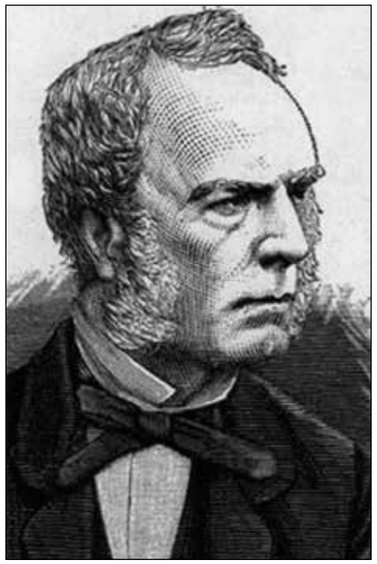

Robert Fortune

Robert Fortune var den første av de store plantejegerne i Kina. Han brakte hjem et utvalg asiatiske planter som for første gang lot europeerne forstå hvilke botaniske rikdommer som fantes i de uutforskede landene i øst. De vakte enorm oppsikt og satte i gang en jakt som skulle vare i over 100 år og for alltid endre hagene i Vesten.

Fortune ble født i 1812 i Berwickshire i Skottland. Siden familien ikke hadde anledning til å la han få utdannelse, ble han opplært til gartneryrket hos en lokal planteskoleeier. Han fikk etter hvert arbeid i Royal Botanic Garden i Edinburgh. Etter få år avanserte han til lederstillingen for veksthusene i The Royal Horticultural Societys hage i Chiswick. Han imponerte her sine arbeidsgivere både som gartner og botaniker i så stor grad at de utpekte han til sin innsamler i Kina der han virket med mindre avbrekk i 19 år, fra 1843–62. I alt foretok han i perioden fire lange reiser til Kina samt en reise til Japan.

Kina midt på 1800-tallet var ikke noe enkelt land å ferdes og oppholde seg i. Kineserne var generelt fiendtlige mot mennesker fra Vesten, og det var lett å komme opp i farlige situasjoner. Transportårene var dårlig utbygd, tilgang på kommunikasjonsmidler var tilfeldig og en reisende måtte ofte improvisere. Robert Fortune fikk prøve seg på alle de nevnte problemene. Han var imidlertid en meget rolig og avbalansert person som holdt hodet kaldt i vanskelige situasjoner, noe som kom godt med under flere overfall og andre farefulle situasjoner på reisene. I ettertid kan det nesten synes som om han hadde ni liv. Han var flere ganger i livsfare, og bare kombinasjonen av mot og hell reddet han.

En viktig grunn til at Robert Fortune klarte å reise så mye rundt i Kina, skyldtes hans evne til å forkle seg som kineser. Han snakket etter hvert ganske godt kinesisk og ble gjerne tatt for å snakke en dialekt fra en annen provins. Han brukte ofte kinesiske klær og barberte hodet slik at han bare hadde en hårpisk igjen.

Robert Fortune var en av de tidligste plantejegerne, og hans metode for å skaffe planter var veldig forskjellig fra de som kom senere. Kina på den tiden var et land med en rik hagekultur med lange tradisjoner. Fortune fant det meste han lette etter i hager og hos forhandlere av planter i byene. At han i starten hadde store problemer med både å finne gartneriene og å få kjøpe planter, er en annen sak. Eierne var skeptisk til alle europeere og stengte først portene. Av bitter erfaring var de redde for at han skulle ta plantene med seg uten å betale. Etter hvert bygget han imidlertid opp tilliten og ble en god kunde, og da skaffet de til veie alt han ønsket seg.

Robert Fortune samla først og fremst levende planter i Kina. Han samla også frø, men hadde problem med å oppbevare dem på grunn av insekter som forsynte seg grovt under lagringen. Transport av planter på skip fra Kina til Europa var tidligere et nesten uoverstigelig problem. Fortune utviklet etter hvert sjøtransporten av planter med stor oppfinnsomhet. Han videreutviklet de transportable veksthusene, *Wardian cases,* som var blitt oppfunnet av Nathaniel Bagshaw Ward i 1829. På en reise lastet Fortune inn 18 kasser med til sammen 250 planter i Kina. 215 planter ankom England i live, noe som må karakteriseres som formidabelt. Han fordelte også plantene på ulike skip for å minske den totale risikoen.

Wardian case

Robert Fortune introduserte mange nye planter til hager i Europa og han fant over 120 nye arter som ikke var kjent av vitenskapen. Mest kjent blant hagefolk er han for den planten som bærer hans eget navn, *Rhododendron fortunei*. Dette var den første kinesiske rhododendron som kom til Kew Gardens i London.

Rhododendron fortunei er godt kjent i Norge og dyrkes av mange rhododendronsamlere. Det er en art i underseksjon Fortunea, og den er da i slekt med arter som *sutchuenense, praevernum, decorum* og *orbiculare.* Den blir ganske høy og treaktig med åra. Den har store hvite eller lyst rosa blomster, og er en av de få rhododendron vi kan dyrke som har duftende blomster. Blomstring kommer ganske sent i sesongen, når mye annet er avblomstra. Arten har svært stor utbredelse i Kina og er derfor ganske variabel. Underarten **ssp. *discolor*** har lengre blad enn hovedarten og enda senere blomstring. Denne underarten blir i *Flora of China* beskrevet som en egen art, noe også vestlige botanikere gjorde tidligere, men har gått bort i fra. *Rhododendron fortunei* er ganske hardfør og kan prøves i store deler av landet.

En bredbladet form av *Rhododendron fortunei*

Rhododendron fortunei ssp. *discolor*

Rhododendron fortunei

Rhododendron og andre planter på Færøyene

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

Færøyene ligger i Atlanterhavet, omtrent midt mellom Norge og Island, og øygruppa er kalt opp etter de 70 000 sauene (fårene) som lever der. Det er 18 små og store øyer, og folketallet er på 50 000. Folket er av norrøn og skotsk (keltisk) opprinnelse. Genundersøkelser tyder på at mennene fra Norge var innom de britiske øyene og «henta» damer på vegen til Færøyene og Island. Språket er nær beslekta med islandsk og norrønt, slik vi snakka her i vikingtida.

Det skal ha vokst hassel og dunbjørk på Færøyene før menneskene kom, men i dag er det kun noen lave vierarter og einer av vedaktige planter som er naturlig forekommende. Landskapet utenfor byer og tettsteder har et karrig preg, og vegetasjonen består for en stor del av ulike grasarter. Sauene sørger for at det er godt nedbeitet hele året. At øyene også har over tusen arter karplanter, moser og lav er det ikke så lett å skjønne ved første øyekast.

Innbyggerne på Færøyene har lenge vært opptatt av å innføre nye planter på øyene, og særlig trær. Det siste er krevende da sauebøndene har eldgamle hevdvunne regler for hvor sauene kan gå og beite. Det var lenge hageeiernes plikt å sette opp gjerder for å holde dem ute og ikke bøndenes ansvar å holde dem borte, men nå er dette blitt endra på med ulike kommunale tiltak slik at sauene ikke lenger går fritt inn i hager. I seinere tiår har det vært gjort mange forsøk på å få opp skog, mest i regi av Skógrøkt landsins (Landsstyrets skog- og treplantingsinstitusjon). Den viktigste personen i dette arbeidet har vært og er Tróndur G. Leivsson. Vind og salt gjør det vanskelig, men på avskjerma områder har de ved hjelp av inngjerding klart å få større og mindre skogteiger til å vokse opp. Det har vært veldig viktig å finne gode provenienser av de treartene de velger å plante. Trærne de prøvde først, ble innført fra Skandinavia, men seinere har de også hatt gode erfaringer med plantemateriale fra blant annet Alaska, Sør-Amerika og det østlige Russland.

Det klassiske Færøy-landskapet utenfor byer og tettsted

Inne mellom husa i tettstedene finner en ofte frodige hager som også har store trær. Og særlig gjelder dette i hovedbyen Torshavn. En tur rundt i boligområder gir et overraskende inntrykk. Grønne plener, frodige stauder, løkplanter, busker og trær vitner om stor interesse for å dyrke planter og forskjønne byen. Det er på en måte omvendt av det vi er vant med. Her er det naturen som er sparsom og byen som er frodig!
Været på Færøyene er prega av vind og regn det meste av året. Snø er sjelden, men gjennomsnittstemperaturen er lav, og den varierer lite gjennom årstidene. Vintrene er milde, og somrene er kjølige. Det som imidlertid gjør øyene spennende klimatisk, er at det er veldig lite frost! For noen tiår siden ble det testa ut en del planter fra den sørlige halvkule, og det var full klaff! Det viste seg at særlig planter fra New Zealand, men også fra Sør-Amerika trivdes godt i det kjølige, men stort sett frostfrie klimaet. De som bor i milde strøk av Norge, kjenner nok til slekta *Hebe* og muligens også *Olearia*. Jeg har selv dyrka noen av dem, men vi opplever ofte at de vokser godt noen år, og så fry-

Tradisjonelle færøyhus med torvtak i Torshavn

Et lite plantesalg midt i Torshavn

Samplanting med planter både fra nordlige og sørlige halvkule i en privathage. *Phyllocladus trichomanoides* var. *alpinus* til høyre i bedet, gulldyne (*Azorella trifurcata*) foran steinen

ser de brått ned i en kald vinter. Slik er det ikke på Færøyene. Her antar de dimensjoner jeg aldri har sett i Norge. Heber på to meter både i bredde og høyde er vi sannelig ikke vant med! For ikke å snakke om storblada *Olearia*-busker som den nesten eksotiske *Olearia macrodonta*. Jeg tviler på om den finnes i noen norske hager. Sommerfuglbusk (*Buddleja davidii*) er ofte planta i Norge, men den mye sjeldnere *Buddleja globosa* med kulerunde gule blomster er stort sett bare mulig som potteplante hos oss. I Torshavn står den uskadd i flere hager. Det flotte treet *Embothrium coccineum* fra Chile sto også i full blomst da vi besøkte Færøyene

Buddleja globosa

Hebe odora 'Torshavn', en av de mest hardføre hebe-artene i Norge

Olearia macrodonta (og Kari Wiik). Planten er ca. 3 meter høy!

Olearia macrodonta, nærbilde av blada

i mai for et par år siden. Et annet tre fra Sør-Amerika er sørbøk, *Nothofagus antarctica.* Den klarer seg godt på Vestlandet.
Hva er det så som er hemmeligheten med de overraskende dyrkingsforholda i Torshavn og ellers noen få andre sted på Færøyene. En åpenbar faktor er at byen gir ly. Torshavn er opprinnelig anlagt på et lunt sted med ei god naturlig havn. Husa står tett, og plantene er beskytta for vind fra flere sider. Langvarig og planmessig planting av levegetasjon i og rundt byen har også virka positivt. Men det er også mere grunnleggende årsaker i selve plantematerialet. De fleste plantene som er nevnt her, kommer fra det sørlige Sør-Amerika og fra Sørøya på New

Chile-ildbusk *(Embothrium coccineum) i full blomst*

Zealand. De vokser ved kysten og er vant til salt og vind. Blada tåler å bli ruska i, og mange har veldig tett vokseform som beskytter mot vind. Det er ikke spesielt kaldt der de vokser i naturen, men det er heller aldri varmt. Det betyr at de rett føler seg hjemme når de blir flytta til Færøyene. Det er nettopp et slikt klima de er vant til! De har for øvrig også prøvd å plante ut kinesisk fjærpalme (*Trachycarpus fortunei*), men det gikk ikke. Den er nokså hardfør, men også

Tre planter fra den sørlige halvkule. Fra høyre *Olearia × hastii, Brachyglottis* sp., *Olearia macrodonta*

Nothofagus antarctica

veldig varmekrevende i vekstsesongen, og da må Færøyene melde pass.

Og da kommer spørsmålet om rhododendron. Hvordan trives de der ute i havet? Svaret er vel allerede gitt i teksten ovenfor – dårlig! De sliter med vinden og saltet i lufta. De våte vintrene klarer de godt, og sommervarme bryr de seg lite om. Men rhododendronblad er ikke utvikla for vindslitasje. De knekker av i bladstilkene og får flekker på blada. Hvis de ikke plasseres på veldig avskjerma plasser, vil de se utrivelige ut og aldri bli fine. Muligens ville azalea være et bedre valg enn de vintergrønne, men dem så jeg ikke noe av. Det er kanskje litt trist for en rhodoman å se at «våre» planter ikke trives, men det bør ikke hindre noen fra å ta turen til Færøyene. For det er sannelig ganske eksotisk å vandre rundt blant velvoksne busker fra den sørlige halvkule midt ute i Atlanterhavet!

Olearia nummulariifolia med deler av Torshavn i bakgrunnen

Rikelig med blomster, men vinden har slitt av nesten alle blada.

Rhododendron 'Cunningham's White', en kjent hardhaus, tåler til og med det færøyske klimaet.

Ingen tvil om hvor vinden kommer fra her.

Patricia Cox (1933–2020) til minne

Ole Jonny Larsen

Patricia og Peter Cox var et par som sto hverandre svært nær. Planten i bakgrunnen er *Rhododendron oreodoxa.* Foto: Kenneth Cox

Patricia Cox, ektefelle til Peter Cox og mor til Kenneth Cox, døde hjemme i Glendoick i Skottland den 2. mai i år, 87 år gammel. Hun var født Sherrard og vokste opp på godset Maryborough House i Cork i Irland. Hun utdannet seg i hagebruk i Irland og i England, noe flere medlemmer i Maryboroughslekta var svært opptatt av. Maryborough House hadde som de fleste gods på den tida, en stor hage, blant annet med en rhododendronsamling. En gang tidlig på sekstitallet dro Patricia til Glendoick for å kjøpe planter og få råd om dyrking. Her møtte hun Peter Cox, som da drev planteskole sammen med faren, Euan Cox. Patricia og Peter fant åpenbart tonen, for i 1963 ble de gift, og Patricia flytta til Glendoick der hun bodde resten av livet. De har sønnene Kenneth og Raymond og fem barnebarn.

Patricia sto i ledelsen da Glendoick i 1973 åpna et av Skottlands første hagesenter. Hun ledet arbeidet de neste 20 åra ved siden av en karriere som hagedesigner og rådgiver. Besøkende til hagesenteret som ligger på vegen mellom byene Perth og Dundee, kan se den såkalte Pagodehagen, en av Patricias hagekreasjoner. Hun deltok på flere av Peters ekspedisjoner på jakt etter nye planter, både til India, Kina og Chile. Hun var kunnskapsrik og hadde full oversikt over både plantenavn, plantenes opprinnelse og dyrking Hun pensjonerte seg i 1980, men fortsatte arbeidet med rådgiving og design til hageeiere så lenge hun kunne, helt til sviktende helse satte stopp for videre arbeid.

Jeg arbeidet for Cox-familien i knappe fem måneder våren og sommeren 2000. Patricia var sentral i det daglige arbeidet på alle deler av godset. Hun var nesten hver dag innom planteskolen der jeg hadde arbeidet mitt. Hun var en streng og myndig dame som tydelig ga uttrykk for hvordan hun ville at ting skulle gjøres. Siden jeg bodde alene på hybel de månedene jeg arbeidet der, ble jeg iblant invitert på middag på søndager når jeg hadde vaktansvar i planteskolen. Da viste hun en annen og mildere side, og jeg ser med glede tilbake på hyggelige stunder sammen med henne og Peter på disse søndagsettermiddagene.

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702